

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Даниел Вачков

Институт за исторически изследвания при БАН

относно конкурс за заемане на академичната длъжност доцент по професионално направление 2.2. История и археология (Съвременна история: История на европейската интеграция) за нуждите на Исторически факултет при СУ „Св. Климент Охридски“. Конкурсът е обявен в Държавен вестник бр. 61 от 2 август 2022 г.

В конкурса за доцент участва един кандидат – гл. ас. д-р Борис Стоянов. Кандидатът е представил всички необходими документи за участие в конкурса и няма допуснати административни пропуски. Комплектите съдържат нужните материали, даващи пълна информация за научната и преподавателската му дейност. От справката става ясно, че кандидатът изцяло покрива минималните национални изисквания по чл. 26 от ЗРАСРБ. В конкурса гл. ас. Б. Стоянов участва с един монографичен труд, 13 научни студии и 8 научни статии.

Становището е изработено в съответствие с изискванията на Глава трета, Раздел трети от ЗРАСРБ – Условия и ред за заемане на академичната длъжност „доцент“ и Глава трета, Раздел трети на Правилника за прилагане на ЗРАСРБ.

Изследванията на гл. ас. Б. Стоянов са изцяло посветени на един от най-значимите процеси в съвременната световна история – развитието и осъществяването на обединена Европа. Но стойността на трудовете не се определя единствено от важността на избраната тема, но също и от степента на трудност на нейното изследване. А сложността на темата за европейската интеграция не буди никакво съмнение. От една страна това се дължи на голямата динамика на политическите и икономическите процеси свързани с обединението, и от друга, заради огромния натрупан документален и научноизследователски масив по темата. Освен че в публикациите си кандидатът подлага на задълбочен и детайлен анализ събитията, той покрива и изключително голям за разбиранията на съвременната история хронологичен обхват – от 20-те до 80-те години на XX век. Може да се каже, че трудовете на гл. ас. Б. Стоянов са му изградили много ясен и същевременно авторитетен изследователски профил сред българската научна историческа общност.

Кандидатът представя на конкурса като хабилитационен труд монографията си Европа преди Европа. Проектите за Трета сила, Европейска федерация и Съединени европейски щати и тяхната съдба 1945 – 1949 г. университетско издателство „Св.

Климент Охридски“, София, 2022 г., 328 с. Изследването е посветено на един значим проблем от историята на европейското обединение и на международните отношения в периода непосредствено след края на Втората световна война. Вниманието на автора е съсредоточено върху големите инициативи и проекти за изграждане на обединена Европа, лансирани от политически и обществени структури от втората половина на 40-те години на XX в. Както отбелязва гл. ас. Борис Стоянов тази активност остава в сянката на процесите, довели по-късно до създаването на Европейския съюз и по тази причина някак си незаслужено не намира подобаващо място в световната историография. Но макар и завършили с неуспех проектите оказват съществено влияние върху общия процес на европейското обединение.

В увода на монографичния труд е добре представено научното значение на избраната тема, очертани са хронологическите граници на изследването, в общи линии са маркирани основните проблемни кръгове, които са представени по-нататък в изложението. В увода липсва традиционният историографски преглед, но с оглед огромната научна литература, посветена на европейската интеграция в световната историческа наука, подобен преглед става безсмислен. Още повече, че в хода на изследването авторът убедително показва отличното си познаване на многобройните значими трудове както по въпросите на обединена Европа, така и по международните отношения в разглеждания период.

Структурата на изследването следва тематично-хронологичния подход и включва четири глави, посветени на отделните интеграционни проекти в годините 1945 – 1949 г.

Първа глава на труда разглежда опитите за изграждане на един своеобразен трети център в следвоенния свят, разположен между двете свръхсили. Инициативата за Третата сила, чиито вдъхновители са главно британската и френската дипломация търси да намери мястото на европейския континент в трудния баланс на международните отношения след Втората световна война. В изследването на процеса гл. ас. Б. Стоянов съвсем основателно проследява дългата и противоречива предистория на идеята за обединение между Великобритания и Франция, възникнала в критичните за Третата френска република дни на лятото на 1940 г. Важно място е отделено и на факта, че в Лондон и Париж на власт са доминирани от социалистите правителства, които виждат в проекта Трета сила, не само възможност да се използва евро-африканския потенциал за промяна на очертаващия се двуполусен модел в междудържавните отношения, но и за изграждане на справедлива обществена система, ситуирана между крайностите на изтощителния американския либерален капитализъм и пълното незначитане на човешките

права и достойства на съветския режим. Въз основа на отличното познаване на външнополитическите цели на държавите от двете страни на Ламашна авторът точно формулира и обяснява причините за неуспеха на идеята за Трета сила. А именно - от една страна нежеланието на британското правителство да излезе от рамките на конвенционалните междудържавни отношения на сътрудничество и да отиде към изграждането на наднационални структури и от друга – резервите, дори страховете, на Франция относно темповете на германското възстановяване.

Втора глава на хабилитационния труд е посветена на инициативите и дейността на многобройните обществени дружества и неправителствени организации, поставящи си за цел изграждането на една федеративна Европа. В тази част гл. ас. Б. Стоянов доказва, че наред с проследяването на сложните и многопосочни фактори действащи в системата на международните отношения, успява точно да пресъздаде разнообразието на многоликото федеративно движение в Европа след края на Втората световна война. Добре са представени и анализирани идеите на различните представители на теченията на федералистите и юнионистите. Подробно са разгледани и коментирани многобройните програмни документи и политически инициативи на движението за европейско единство. И тук авторът отделя подобаващо място на традицията създадена още в междувоенния период, като правилно отчита ролята на новата международна обстановка, създадена в средата на 40-те години на миналия век. Особено внимание е отделно на най-значимата проява на обществените федералистски движения, а именно провеждането на международния конгрес в Хага през май 1948 г. Ясно са очертани както противоречията, така и компромисите между различните идейни крила. Като резултат от тях се появява предложението за Асамблея и конституция на Европа. Но Асамблеята се разглежда по-скоро като институция на суверенни държави. В тази глава кандидатът много аргументирано доказва защо федералистките движения не успяват да се превърнат в решаващ фактор в интеграционните процеси в Европа. Но наред с неуспеха на инициативите и предложенията им е ясно показано и оценено влиянието им върху изграждането на подходящ обществен климат за обединителните процеси в една разорена Европа все още маркирана от дълбоките и тежки травми, нанесени от войната.

Последните две глави на книгата съвсем правилно са посветени на политиката на САЩ по отношения на интеграционните процеси в Европа. Като разделителна линия в представянето на темата е избрано събитието, свързано с обявяването на плана Маршал.

Трета глава разглежда американската политика от края на войната до 5 юли 1947 г. За да проследи как се изгражда отношението на Вашингтон към идеята за обединена

Европа авторът се насочва към политическото наследство, оставено от президента Рузвелт. Добре са анализирани американските планове в хода на Втората световна война за изграждането на следвоенния свят въз основа на универсализма, в който водещите сили, основани на принципите на ООН, ще гарантират траен и стабилен мир. Към този момент намеренията на Вашингтон за нов тип международни отношения не включват обединена Европа. Но като представя промените настъпили след края на войната и експанзионистичната политика на Сталин спрямо Източна и Централна Европа, авторът извежда причините и етапите в еволюцията на американската външна политика спрямо Европа – от резервираност към ентузиазизирана подкрепа за нейното икономическо, политическо и военно обединение. Добре е изведена ролята на редица водещи американски политици за налагането на новия външнополитически курс към европейските дела. Убедително звучат направените от гл. ас. Б. Стоянов анализи за многостранните причини на финансово-политическата инициативата, известна като план „Маршал“.

Последната четвърта глава на монографичното изследване е съсредоточена върху американската политика по прилагането на плана „Маршал“, прераснал в План за възстановяване на Европа. Тук като водеща характеристика на действията и инициативите на Вашингтон е изведен стремежа да се стимулира процеса на европейска интеграция чрез различни механизми и средства без обаче това да става чрез груба намеса. Начинът как да се осъществи обединението е оставен да се реши преди всичко от европейските държави. Този подход, осигуряващ голяма автономия на европейските правителства при вземането на решения, не само създава благоприятни предпоставки за укрепване на американското влияние на стария континент, но като контрастира изцяло със силовия натиска на Москва над нейните сателити, подкопава основите на комунистическата пропаганда в Западна Европа. Авторът също така добре пресъздава сложната външно и вътрешнополитическа обстановка, в която водещите дейци на Държавния департамент трябва да прокарат на два фронта идеята си за Съединени европейски щати. От една страна, като се опитват да убедят в предимствата ѝ своите европейски партньори, а от друга, като парират критиките на опонентите си в Конгреса с цел продължаване на отпускането на финансови средства по плана за възстановяване.

В заключението, въз основа на цялото изследване, са направени убедителни и аргументирани изводи и обобщения. Едва ли може да се оспорят твърденията, че Великобритания, заради традиционните си връзки с отвъдморските си владения и неоснователните си очаквания, че ще може да съхрани статуса си на световна сила, се

лишава от възможността да стане лидер на европейското обединение и обратно, Франция, преодолела германските си страхове и комплекси ще се превърне в основния локомотив на бъдещия европейския съюз.

Смея без никакво колебания да заявя, че както с хабилитационния си труд, така и с останалите си публикации, гл. ас. Б. Стоянов се очертава като водещ изследовател на историята на европейските интеграционни процеси сред българската историческа общност.

Въз основа на всичко написано дотук, най-убедено препоръчвам на Научното жури да предложи на Факултетния съвет към Исторически факултет на Софийския университет да присъди на Борис Стоянов академичната длъжност „доцент“.

София

20.11.2022

проф. д-р Даниел Вачков